

1948

★ SVĚT SE ROZDĚLUJE ★

METODIKA K PRACOVNÍMU LISTU „1948 – SVĚT SE ROZDĚLUJE“ (2. STUPEŇ ZÁKLADNÍCH ŠKOL A ODPOVÍDAJÍCÍ ROČNÍKY VÍCELETÝCH GYMNÁZIÍ)

Časová dotace: 45 minut (možné použít i pro delší časovou dotaci)

Způsob práce: skupinová práce, individuální práce, čtení s porozuměním, tvorba myšlenkové (mentální) mapy, metoda I.N.S.E.R.T.

Pomůcky: tabule, flipchart

Klíčová slova: železná opona, rozdělení světa, východní a západní blok, propaganda

Výukové cíle:

Aktivity realizované s pomocí jednotlivých cvičení předkládaného pracovního listu vedou žáky k porozumění palčivým mezinárodním problémům a klíčovému momentům druhé poloviny 40. let 20. století. Tím je míněno především rozdělení světa tzv. železnou oponou, k jejímuž dotvoření výrazně přispěl komunistický převrat v Československu v únoru roku 1948. Žáci na základě práce s dobovými prameny (obrazové, písemné) kriticky zhodnotí důležité aspekty tehdejšího bipolárního světa. Důraz je kladen na propojení československých a světových dějin, na vnímání dějinných událostí v mezinárodním kontextu. Žáci interpretují dopad „velkých světových dějin“ na každodenní život obyvatel Československa, státu spadajícího do tzv. východního bloku. Výukový materiál vede žáky k rozvíjení jednotlivých klíčových kompetencí dle RVP.

1. MINULOST V OBRAZECH

Uvedte vyučovací hodinu evokací s pomocí obrázků železné opony v aktivitě č. 1 – „Minulost v obrazech“. Vyzvěte žáky, aby odpovídali na otázky vztahující se nejprve k obrázku A (fotografie), následně k obrázku B (karikatura). Nechte žáky pracovat a diskutovat ve skupinách, poté si projděte otázky společně. Sdělte žákům základní informace o obrázcích.

Fotografie zachycuje pohraniční věž s ostnatým drátem, která se stala výrazným symbolem rozdělení Evropy po celé trvání studené války. Tento obrázek by měl u žáků evokovat uzavření západních hranic Československa po roce 1948, respektive pozdějšího Západního Německa a Rakouska. Největší prostor pro diskusi nabízí otázka č. 3, která poukazuje na problematiku tehdejšího každodenního života obyvatel Československa. Pokuste se zároveň směřovat diskusi žáků ke komparaci se životem obyvatel dnešní Evropy. Položte následující otázky: a) Existují také v současné Evropě nějaké hranice?, b) Jak vnímáte příliv uprchlíků z tzv. Třetího světa do Evropy?

Karikatura zobrazující železnou oponu (iron curtain) jasně poukazuje na nepřátelské vztahy mezi Západem a Východem. Vytvořila ji západní propaganda – Sovětský svaz je zde prezentován jako tvůrce železné opony. Na druhé straně zdi stojí západní představitelé, kteří drží v rukách dokumenty nazvané „Plans for New World“ (Plány pro nový svět). Za povšimnutí stojí lidé snažící se dostat za každou cenu přes zeď pryč (skutečná zeď – tzv. Berlínská – byla vystavěna až roku 1961). Opět směřujte diskusi žáků k otázce dopadu velkých politických dějin na životy běžných lidí – hranice na ně nebrala ohled (rozdělení rodin, v případě Německa též města, ulic apod.).

Doporučená literatura ke studiu tématu „rozdělený svět“:

Durman, K., *Popely ještě žhavé. I. Válka a nukleární mír (1938 – 1964)*, Praha 2004.

Gaddis, J. L., *Studená válka*, Praha 2006.

Johnson, P., *Dějiny dvacátého století*, Praha 1991.

Krátký, K., *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*, Plzeň 2010.

Luňák, P., *Západ. Spojené státy a západní Evropa ve studené válce*, Praha 1997.

Nálevka, V., *Studená válka*, Praha 2003.

Nálevka, V., *Světová politika ve 20. století I a II*, Praha 2000.

Vykoukal, B. – Litera, B. – Teichman, M., *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*, Praha 2000.

NÁRODNÍ
MUZEUM

www.nm.cz

2. dotkni se!
století!

2. PRÁCE S TEXTEM

K uvědomění si významu problematiky „rozdělení světa“ slouží úryvek z projevu Winstona Churchilla, který jeho autor přednesl ve Fultonu (USA, stát Missouri) roku 1946 při příležitosti obdržení čestného doktorátu na tamější univerzitě. Proslulou se stala zejména druhá část projevu (její úryvek – aktivita č. 2), ve které Churchill zdůraznil ohrožení demokracie v Evropě aktivitami Sovětského svazu. Dle jeho názoru stál starý kontinent na pokraji rozdělení na dva mocenské bloky oddělené tzv. železnou oponou. Tento termín se začal od té doby běžně používat a během studené války jím byly někdy označovány hranice mezi Východem a Západem. Definitivně lze hovořit o rozdělení Evropy železnou oponou až následkem rozdělení Německa na dva státy v roce 1949. Zajímavost – dva roky před únorovým komunistickým převratem v Československu poukázal Churchill v projevu na to, že nejspíše dojde i k zařazení Československa do sféry vlivu Sovětského svazu.

Vyzvěte jednoho žáka, aby nahlas přečetl uvedený text. Následně ponechte žákům čas na zamyšlení nad otázkami doplňujícími úryvek z projevu. Poté proberte jednotlivé otázky společně.

3. DO NÁSLEDUJÍCÍHO TEXTU DOPLŇTE NÍŽE UVEDENÉ VÝRAZY:

Přejděte k aktivitě č. 3. Nechte žáky kompletovat text formou doplňovačky (metoda tzv. rychlého čtení). Ta obsahuje pro usnadnění práce pomocnou tabulku, v níž jsou vynechané výrazy uvedeny vždy v nominativním tvaru. Po kontrole úkolu vyzvěte žáky k práci s textem za pomoci metody kritického čtení I.N.S.E.R.T. (Interactive Noting System for Effective Reading and Writing). Žáci si znovu samostatně pročítají text a k jednotlivým pojmům a větám přiřazují předem dohodnutá znaménka. Nabídněte jim konkrétní označení pro a) známou myšlenku, b) nový poznatek, c) myšlenku, se kterou nesouhlasí, d) pojem, o kterém se chtějí dozvědět více.

4. HISTORIE ZA ZDMI MUZEA UKRYTÁ...

K závěrečné reflexi slouží aktivita „Historie za zdi muzea ukrytá...“, která si klade za cíl představit žákům sbírkový předmět z depozitářů Národního muzea, jenž se vztahuje k tématu předkládaného pracovního listu. V této aktivitě by si měli žáci uvědomit sílu obrazů, jež byla využívána k propagandě na obou stranách železné opony.

Jedná se o typický budovatelský plakát z Československa 50. let 20. století. V jeho levé části jsou vyobrazeni zástupci pracujícího lidu hledící „vstříc světlým zítřkům“ (např. zemědělec opírající se o kosu, dělník atd.) V dálce vidíme kouřící komíny odkazující na orientaci východního bloku na těžký průmysl. Na plakátu jsou barevně zvýrazněny dva symboly – československá vlajka a rudá pěticípá hvězda KSČ.

Rozdělte žáky do pracovních skupin a nechte je analyzovat fotografii sbírkového předmětu. Tento úkol jim usnadní otázky, které doprovázejí příslušný obrázek. Po debatě ve skupinách sdělí zástupce každé skupiny zbytku třídy jeden navrhovaný název pro tento plakát (otázka č. 4). Učitel zapíše všechny návrhy na tabuli nebo flipchart a třída společně vybere vítězný návrh. Následně použijte metodu myšlenkové (mentální) mapy. Napište doprostřed tabule název plakátu. Vyzvěte žáky k tomu, aby nahlas sdělovali myšlenky, které je v souvislosti s daným názvem napadají. Myšlenky jsou postupně rozvíjeny a zapisovány směrem od středu tabule pomocí šipek. Tato metoda pomůže žákům ujasnit si pojmy, priority, souvislosti. Vedte společnou diskuzi, při které se pokuste směřovat žáky k zamyšlení nad tím, jaké nové – a pro ně samé objevné – skutečnosti je při tomto úkolu napadly.

Aktivity pro další práci:

V případě, že máte dostatečnou časovou dotaci pro práci s výukovým listem, doporučujeme navázat následujícími třemi aktivitami v části nazvané Rok 1948 – jeden z milníků 20. století. Jejich cílem je vedení žáků k prohloubení schopnosti přemýšlení v souvislostech. Dle svých zkušeností zadejte úkoly jako individuální nebo skupinovou práci. K závěrečné reflexi by měla sloužit společná diskuze.

Zdroje dostupné online:

Smetana, V., *Sféry vlivu. Mýtus či realita?* In: Dějiny a současnost 5/2005. <http://dejiny.nln.cz/archiv/2005/5/sfery-vlivu-mytus-ci-realita>

Tématu vzniku studené války je věnováno celé číslo časopisu Dějiny a současnost (7/2007). <http://dejiny.nln.cz/archiv/2007/7>.

Konci druhé světové války se věnovalo celé číslo časopisu Dějiny a současnost (5/2005). <http://dejiny.nln.cz/archiv/2005/5>

Další odborné studie k tématu vzniku studené války lze nalézt v jednotlivých číslech časopisu Soudobé dějiny.

Archiv některých čísel se nachází na těchto stránkách: <http://www.usd.cas.cz/cs/stranky/casopis-soudobe-dejiny/archiv-soudobych-dejin>

Tento materiál vznikl v rámci projektu „Dotkni se 20. století“, který je financován z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ